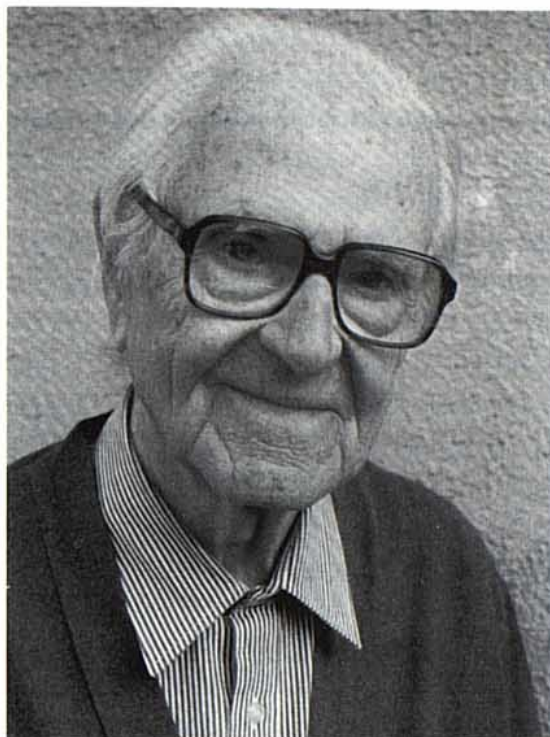

**Francesc Masclans i Girvès
(1905-2000)**

En aquest volum de *Collectanea Botanica* hem de glossar la pèrdua de dues persones molt vinculades a l'Institut Botànic. Em refereixo a Eugeni Sierra i a Francesc Masclans. A principis d'any, concretament el dia 18 de gener, ens deixà el senyor Francesc Masclans. Havia nascut a Barcelona, al barri de Sants, el 4 de març de 1905.

Estudià magisteri a l'Escola Normal de Barcelona i ben aviat s'implicà en la vida cultural del barri. A través de l'Orfeó de Sants establí estretes relacions d'amistat amb persones significades dels moviments artístics i intel·lectuals del moment. Participà en l'important moviment de renovació pedagògica de l'escola catalana que, entre d'altres, liderà Alexandre Galí. Aviat, també, se sentí atret per la natura i, el 1933, fou admès a la Institució Catalana d'Història Natural, on conegué nombrosos naturalistes catalans, entre els quals hi figurava Pius Font i Quer.

La seva primera destinació com a mestre fou al poble de Les Esglésies, al Pirineu de Lleida. Anys més tard pogué tornar a Barcelona fins que, acabada la guerra, fou traslladat pel règim dels vencedors a Fresnedo, a la província de León, on hi passà dos anys. El 1941 retornà a Barcelona fins a la seva jubilació.

Els darrers anys va rebre diversos homenatges. Aquesta revista va celebrar els seus 80 anys dedicant-li el volum XIV en el qual hi varen participar nombrosos botànics d'arreu del país i fou rebut per Francesc Masclans amb molta satisfacció. Amb motiu del seu 90è aniversari, l'any 1995, el barri de Sants publicà un recull de notes biogràfiques, entre les quals cal fer esment especial de la que va escriure el seu gendre, Oriol de Bolòs, de la qual hem extret el llistat de les publicacions de Masclans. També Carles

Riera, *Serra d'Or* 402: 455-457, 1993; Josep Nuet, *Muntanya* 792:77-78 (1994); Maria Àngels Bonet, *Ronçana* 178: 25-27 (1995). Recentment s'han publicat diverses notícies necrològiques sobre Francesc Masclans (Josep Vigo, *Acta Bot. Barcinon.*, 46: 253-255, Joan Vallès, *Notícies Inst. Catalana Hist. Natural* 28; Josep M. Camarasa, *Avui*, 26 de febrer del 2000, etc.) Moltes d'aquestes publicacions han estat utilitzades per a la redacció d'aquesta nota. Aquí pertoca parlar de la seva activitat com a botànic, però molt especialment de la seva estreta vinculació a l'Institut Botànic de Barcelona. Els seus primers treballs científics sobre les plantes els va publicar al Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. Entre els treballs florístics cal esmentar els estudis sobre la flora de la conca del riu Gaià, la flora de les comarques del Segrià i de l'Urgell i la flora de les muntanyes de Prades, la primera i la darrera en col.laboració amb E. Batalla. També es va ocupar de la revisió del gènere *Coris* o les espècies del gènere *Rosa* a Catalunya i de l'estudi de la vegetació dels arrossars. Però les seves obres de divulgació i els nomenclàtors de plantes dels Països Catalans són, sens dubte, la seva contribució principal al progrés de la ciència de les plantes a casa nostra.

Discretament, amb la senzillesa que emprava per fer les coses, la contribució de Masclans a la normalització de la nostra llengua ha sigut molt important. Des de la seva professió de pedagog i la seva vocació de botànic, Francesc Masclans, va saber omplir un gran buit publicant excel.lents llibres de divulgació botànica. Algunes de les seves obres són d'aquelles importants de veritat: les que tothom fa servir i mai no es recorda d'incloure a les citacions bibliogràfiques. Qui esmenta, en la relació d'obres utilitzades, un diccionari? I què és si no el nomenclàtor català de plantes del qual ja s'han fet dues edicions? De manera semblant, les seves guies per a reconèixer els arbres i els arbusts han introduït milers d'afecionats i molts professionals, entre els quals em compto, en la utilització de claus dicotòmiques per a la identificació de les plantes. Recordo una de les primeres excursions que els dotze companys que compartíem l'especialitat de botànica a la Universitat de Barcelona organitzàrem, a la tardor de 1973, a les muntanyes de Prades. Estones a peu, d'altres en cotxe, portàvem les guies del senyor Masclans i, a la tarda, quan encara no era fosc, intentàvem esbrinar el nom científic dels roures, dels aurons o dels arçots que havíem trobat pel camí. Durant molts anys les seves van ser les úniques claus dicotòmiques accessibles en català. La flora de Cadevall era una obra difícil de trobar, a l'abast de molt poques persones i, a la Universitat, havíem d'utilitzar obres en francès, anglès o llatí. Ni el català ni el castellà es podien emprar com llengües de treball per a l'estudi de la nostra flora vascular. I les nou edicions que ha conegut la "Guia per a conèixer els arbres" o les vuit de la "Guia per a conèixer els arbusts i les lianes" donen fe de l'acceptació popular que aquests llibres han tingut.

Però el meu deute amb en Masclans va molt més enllà de l'agraïment per haver posat a les meves mans obres útils. Quan vaig entrar com a becari de l'Ajuntament de Barcelona, a l'Institut Botànic, per treballar en la intercalació de l'herbari del Maresme, el doctor Bolòs em va fer seure a les taules que hi havia a la sala dels herbaris històrics. Aquesta sala era també el despatx del senyor Masclans i ell va ser l'encarregat de guiar-me en el meu treball a l'herbari, i el mestre a qui consultava qual-sevol cosa relacionada amb els herbaris o amb l'Institut. Només quan no trobàvem la solució anàvem a consultar-ho al doctor Bolòs. En Masclans, retirat de feia anys de

l'ensenyament, es dedicava a fer anotacions sobre milers de fitxes on reunia la informació necessària per preparar la segona edició del seu nomenclàtor. Sempre, però, tenia temps per a nosaltres. No li puc recordar ni un sol gest que m'indiqués que la meua consulta no era ben rebuda.

Als anys 70 l'activitat ordinària de l'Institut Botànic es desenvolupava en català. Només els oficis per a l'administració i les publicacions s'escriuien en altres llengües. Però jo era, com tants altres de la meua generació, un catalanoparlant quasi analfabet, que feia servir una ortografia natural amb les formes dialectals menorquines que utilitzàvem a casa. Per a mi, el català, era una llengua purament familiar. I a l'Institut Botànic, per primera vegada, va adquirir un altre caire. Gràcies a la paciència de Masclans, però també a la d'Oriol de Bolòs, vaig anar superant, poc a poc, les meves limitacions en la utilització escrita de la nostra llengua. De manera que no només vaig aprendre com manejar els herbaris de l'Institut, o a valorar l'immens patrimoni que conserva o la tasca de les persones que l'han fet possible, sinó també a moure'm amb prou desimboltura per escriure correctament les etiquetes de l'herbari.

Recordo com si fos avui la seva jovialitat i el seu bon humor. Sovint, a mitjan matí, Eugeni Sierra, que aleshores vivia al mateix edifici de l'Institut Botànic, baixava a fer una xerrada amb el senyor Masclans. En aquell temps quasi tots fumàvem. I Masclans, amb gest pausat, encenia una llarga cigarreta de tabac negre sense filtre i es disposava a passar una estoneta amb l'amic Sierra. Parlàvem sobre temes molt diversos, per bé que, tot sovint, tractàvem sobre les plantes. Nosaltres n'apreníem i, de vegades, podíem entrellucar un món i una cultura, que havia estat molt activa i que ens havia estat completament amagada.

Mentre la seva salut li ho permeté va pujar a l'Institut Botànic regularment. Trobar-lo a l'Institut era, per a nosaltres, un motiu d'alegria, ja que sempre tenia una paraula amable per a tothom, sempre estava disposat a deixar-se sorprendre, a valorar positivament qualsevol avenç, per petit que fos. Finalment només el vèiem cada any a les exposicions de bolets, en les quals hi participava tan activament com podia. Recordaré Francesc Masclans com un home de pau que portava pau allí on anava. Són molts els deixebles que encara avui recorden el seu mestratge, difícil durant molts anys per a un home de les seves conviccions, però presidit sempre pel seu tarannà jovial, obert, profundament conscient de les seves responsabilitats, exercides des d'una gran capacitat de treball i guiat per una infatigable estimació pel seu país, la seva gent i les seves plantes. Descansi en pau.

J. M. Montserrat

Bibliografia de Francesc Masclans i Girvès

1. Com s'educa un infant en la llar. Publ. Orfeo de Sants, 66 pp. Barcelona, 1930.
2. Estudi anecdòtic de la cuca de llum. Butll. Mestres, 109: 166-168. Barcelona, 1934.
3. Notes folklòriques (Lo que pueden las serpientes) Club Montañés de Barcelona: 324-326. Barcelona, 1947.

4. La Virgen Santísima en los nombres populares de las plantas. Publicaciones de la Revista "Estudios": 2237-250. Madrid, 1948.
5. Aspecte general de la vegetació de la conca del Gaià. Butll. Inst. Catalana Hist. Nat. 37: 79-83. Barcelona, 1949.
6. Catálogo de las plantas observadas en la cuenca del Gaià. Tarragona (en col.laboració amb E. Batalla). Collect. Bot. (Barcelona) 2: 343-429, 1950
7. Dos bosques caducifolios de Tarragona. Rev. Ibérica, 224: 107-110. Barcelona, 1951.
8. Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes. Arx. Secc. Ciènc., Inst. Est. Catalans, 23: 1-255. Barcelona, 1954.
9. La vegetación de los arrozales en la región mediterránea (en col.laboració amb O. de Bolòs). Collect. Bot. (Barcelona) 4: 415-434, 1955
10. Guia per a conèixer els arbres. Centre excursionista de Catalunya. Ed. Montblanc-Martin. Barcelona. 1ª ed. 1958, 9ª ed. 1990.
11. Contribució a l'estudi del gènere *Rosa* a les terres catalanes. Miscel.lània Fontseré: 277-290. Barcelona. 1961.
12. Guia per a conèixer els arbusts i les lianes. Centre Excursionista de Catalunya. Ed. Montblanc-Martin. Barcelona. 1ª ed. 1963, 8ª ed. 1990.
13. Flora de los montes de Prades (en col.laboració amb E. Batalla). Collect. Bot. (Barcelona) 6: 485-533. 1964
14. Flora de los montes de Prades (en col.laboració amb E. Batalla). Collect. Bot. (Barcelona) 6: 609-695. 1964
15. L'excursionisme i la vegetació. Enciclopèdia de l'Excursionista (R. Dalmau, ed.) 2: 381-444. Barcelona. 1965
16. Flora del Segrià i de l'Urgell, a la plana occidental catalana. Arx. Secc. Ciènc., Inst. Est. Catalans, 30: 1-250. Barcelona, 1966
17. El género *Coris* en la región mediterránea occidental. Collect. Bot. (Barcelona) 7: 749-758, 1968.
18. Flora de los montes de Prades (en col.laboració amb E. Batalla). Collect. Bot. (Barcelona) 8: 63-200, 1972.
19. Els noms catalans dels bolets (Ordre dels agaricals). Arx. Secc. Ciènc., Inst. Est. Catalans, 54: 1-83. 1975.
20. Comentari sobre els noms dels bolets. Miscel.lània Aramon i Serra, 2: 323-333. Barcelona, 1980.
21. Emili Batalla i Xatruch (1889-1979). Collect. Bot. (Barcelona) 12: 182, 1981.
22. Els noms de les plantes als Països Catalans. Centre Excursionista de Catalunya, Ed. Montblanc-Marin, 290 pp. Granollers-Barcelona, 1981.

**Eugeni Sierra i Ràfols
(Barcelona 1919-1999)**

A l'edat de setze anys Eugeni Sierra va entrar a la Universitat de Barcelona com a ajudant del doctor Pius Font i Quer, professor de Botànica. I en tota la vida no va oblidar l'ensenyança rebuda i l'alta qualitat humana del seu mestre, el doctor Font. Sierra abans havia estat alumne del grup escolar Milà i Fontanals, que dirigia la professora Rosa Sensat, la qual s'esforçava per tal d'obtenir que els deixebles sentissin estimació per la natura i desig d'endinsar-se en el coneixement de la seva complexitat.

A la Universitat Eugeni Sierra va ressaltar ben aviat per la seva capacitat excepcional per al dibuix de les plantes. A les classes del doctor Font els estudiants restaven sorpresos els dies que, en entrar al laboratori, trobaven la pissarra plena de dibuixos de vegetals, sempre molt netament il·lustratius. Així va començar la cursa del jove Sierra, orientada ja a dedicar la vida no sols al dibuix sinó també a l'actuació com a explorador botànic. Però la guerra de 1936-39, tan nociva per a tothom, va trencar durant molts anys el seu impuls ascendent. Incorporat primer a l'exèrcit republicà i després al dels vencedors, en total hagué de perdre gairebé set anys de la seva vida. Finalment lliure, l'any 1942 fou acollit a l'Institut Botànic de Barcelona, que, encara que en un estat de gran misèria i amb moltes dificultats, era aleshores la institució cabdal de la Botànica catalana. Sierra, sense abandonar la seva activitat com a dibuixant, va treballar intensament en les tasques de l'Institut Botànic i, sobretot, en les del Jardí Botànic de l'Institut, tractat amb desidia per l'Ajuntament de la ciutat. Va participar també molt de grat en les campanyes d'estudi fetes per Font i Quer i Antoni de Bolòs als Pirineus

i a d'altres contrades i, així mateix a les que, dirigides per l'insigne geobotànic suís Josias Braun-Blanquet, foren fetes reiteradament a les planes àrides de l'Ebre mitjà. Així adquirí una base de coneixements sobre els mètodes d'estudi de la vegetació que, més endavant, li foren molt útils, quan va treballar en terres més llunyanes. L'any 1946 va acompanyar el doctor Emilio Guinea en l'exploració botànica de l'illa de Bioko, aleshores anomenada Fernando Poo, la qual li permeté de posar-se en contacte amb la selva pluvial de les terres properes a l'equador.

Les dificultats econòmiques per a mantenir la seva família amb el sou migrat i insegur que li oferia, com a funcionari de l'Institut Botànic, l'Ajuntament de Barcelona, l'animaren a emigrar a Xile l'any 1950. Establert a Santiago de Xile i sostingut per les universitats locals, es dedicà a l'estudi d'una gran part del territori xilè, de les contrades àrides septentrionals als territoris centrals de clima mediterrani i a la zona oceànica i humida del sud. Va col·laborar amb diversos botànics xilens i també amb investigadors nordamericans, amb els quals participà en empreses de comparació entre la vegetació de la zona de caràcter mediterrani de Califòrnia i la de Xile.

Retornat a Barcelona i a l'Institut Botànic després de vint-i-tres anys d'absència, continuà l'activitat, tant d'estudi botànic com de dibuix. L'any 1982 la Universitat Autònoma de Barcelona, en reconeixement de la seva obra, el nomenà, molt justament, doctor honoris causa. Mentre ho permeté la salut, Eugeni Sierra va continuar l'activitat de sempre a l'Institut Botànic i al Jardí. Fins als dies finals pensava sempre en l'Institut i en la feina que encara hi havia per a fer. Mort el dia 11 de juliol de 1999, fou enterrat a l'ombra de les quatre barres de la bandera catalana, sota la qual sempre s'havia sentit.

O. de Bolòs

PUBLICACIONS D'EUGENI SIERRA

1. Nueva compuesta adventicia para Chile, la *Urospermum picroides*. Boletín Universidad de Chile 5. Santiago 1964.
2. Guías prácticas de Botánica. Síntesis morfológica y ensayo de clave para la determinación de los géneros más frecuentes. Universidad de Chile. Santiago 1967.
3. Guías de trabajos prácticos de Taxonomía Botánica. Gimnospermas. Universidad de Chile. Santiago 1968.
4. Guías de trabajos prácticos de Taxonomía Botánica. Compuestas. Universidad de Chile. Santiago 1968.
5. Datos para la flora adventicia y naturalizada de Chile. Dos géneros y cuatro especies nuevas. Boletín Universidad de Chile. 1972.
6. Vegetation transects (en col·lab. amb J. Kummerow). Scrum Atlas. Dowd., Hutch. and Ross Inc. Pennsylvania. 1977.
7. Herb productivity (en col·lab. amb R.I. Hays). Scrum Atlas.
8. Analog Tree and Shrub species. Scrum Atlas. id.
9. Algunes espècies adventícies i naturalitzades. Collect. Bot. (Barcelona), IX. 1979.
10. Botánica in Enciclopedia Temática Planeta. Barcelona 1979.
11. Sobre *Galium crespianum* de les Balears i *G. foliosum* de l'Àfrica del Nord (en col·lab. amb M.A. Cardona). Fol. Bot. Miscel·lània 1. Barcelona 1979.

12. Contribución al estudio del género *Rubia*. I. Táxones mediterraneo-occidentales y macaronésicos. (en col·lab amb M.A. Cardona). Anal. Jard. Bot. 37. Madrid 1981.
13. *Verbesina encelioides* al migjorn valencià (en col·lab. amb O. de Bolòs). Butll. Inst. Catalana Hist. Nat. XXX Barcelona 1981.
14. Index Seminum quae Hortus Botanicus Barcinonensis pro mutua commutatione offert. Inst. Bot. Barcelona 1975-1981.
15. Notes autobiogràfiques i de Geografia botànica, amb un assaig sobre comunitats vegetals a Xile. Publ. Universitat Autònoma dd Barcelona. 1982.

OBRES QUE CONTENEN DIBUIXOS DE E. SIERRA

1. Flora de Catalunya, de Cadevall, part final, enllestida per P. Font i Quer. Barcelona 1936.
2. Iniciació a la Botànica, de P. Font i Quer. Barcelona 1938. 2a ed. a cura d'O. de Bolòs, Barcelona 1979.
3. Quaranta dibuixos acolorits de plantes tropicals. Serv. Agron. Fernando Poo 1947.
4. Flórla de Cardó, de P. Font i Quer. Barcelona 1950.
5. Diccionario de Botánica, de P. Font i Quer et al. Barcelona 1953.
6. Botánica, de P. Font i Quer a Enciclopedia Labor. Barcelona 1955.
7. Los Pteridófitos de Chile Central, de G. Looser. Universidad de Chile, I. 1955.
8. Clave de los *Blechnum* de Chile, de G. Looser. Rev. Universidad Católica. Santiago 1958.
9. Sinopsis de la Flora Chilena, de C. Muñoz. Ed. Universidad de Chile. Santiago 1959.
10. Los Pteridófitos o helechos de Chile, de G. Looser. Rev. Universidad Católica de Chile. Santiago 1961.
11. Plantas medicinales. El Dioscórides renovado, de P. Font i Quer. Ed. Labor. Barcelona 1962.
11. Las flores silvestres de Chile, de C. Muñoz. Ed. Universidad de Chile. Santiago 1967.
12. L'alta muntanya catalana, Flora i vegetació, de J. Vigo. C.E.C. Barcelona 1976.
13. Botánica, in Enciclopedia Temática Planeta. Barcelona 1979.
14. La vegetació dels Països Catalans, de R. Folch. Ed. Ketres. Barcelona 1981,
15. El nom de les plantes als Països Catalans, de F. Masclans. Ed Montblanc-Martin. Barcelona 1981.
16. Revisao do género *Passiflora* do Estado do Parana, Brasil, d'A. C. Cervi. Universitat de Barcelona 1981.
17. Flora iberica I-VIII, de S. Castroviejo et al. Publ. C.S.I.C. Madrid 1986-1997.

EXPOSICIONS I ALTRES ACTES PÚBLICS EN QUÈ HA PARTICIPAT E. SIERRA

1. 40 dibuixos acolorits de plantes tropicals. Servicio Agronómico de Fernando Poo. 1947.
2. Col·lecció d'estudis morfològics i aspecte general d'arbres cultivats als carrers i parcs de Barcelona. Direccio de Parcs i Jardins, Barcelona 1950.
3. Exposició de pintures i dibuixos de plantes a l'Instituto Chileno-Norteamericano de Cultura. Santiago de Chile 1952.
4. Prop de 2000 dibuixos a tota plana, amb anàlisis morfològiques. Museo Nacional de Historia Natural, Santiago de Chile 1962-1968.
5. Exposició mundial: 20th Century Botanical Art Illustration. Pittsburg, Estats Units 1968.
6. Exposicio: United States Arboretum. Washington 1971.
7. Exposició: International Exhibition of Botanical Art. Bot. Soc. of South Africa. Brisbane (Austràlia), Cape Town (Sud-Africa) etc. 1973.
8. Exposició: California University. San Diego 1974.